

VNÍMÁME MÍSTO SMYSLY

Anotace

Chcete začít s místně zakotveným učením a zapojit při tom všechny smysly? Tato minilekce žáky zavede ven z učebny do přírody, kde budou poznávat své okolí netradičním způsobem, za využití všech smyslů. Minilekce obsahuje drobné aktivity připravující žáky na vnímání místa skrze individuální i skupinový prožitek detailu. Aktivity motivují žáky k novému nahlížení na své okolí a na své místo v něm.

Typ celku a doba trvání

Jedná se o aktivity realizovatelné během jednoho dopoledne. Časová dotace je 90 minut. Na přípravu budeme potřebovat 30 minut.

Cílová skupina

Minilekce je určena žákům I. stupně základních škol, nicméně lze ji upravit rovněž pro žáky II. stupně ZŠ, což je varianta lektorsky náročnější.

Kontext a mezipředmětová propojení

Český jazyk a literatura, výchova k občanství, výtvarná výchova.

Cíle a výstupy

Cíl:

Žák pozoruje a všímá si různých rostlin, zvířat a jevů přímo v přírodě, uvědomuje si pocity, které při vnímání zažívá a díky získaným informacím nebo zkušenosti prohlubuje zájem o přírodu ve svém nejbližším okolí.

Výstupy:

Žák vnímá místo různými smysly, z různých pohledů a perspektiv.

Žák pojmenovává své zkušenosti z kontaktu s přírodou, včetně pozitivních i negativních pocitů.

Stručný popis aktivit

Aktivita 1: Vstup do fantazie

Doba trvání: 5 minut

Místo: lze ve třídě i venku

Pomůcky: žádné (nebo tip: starý typ telefonu se sluchátkem)

Popis aktivity:

Postavíme žáky do kroužku a začneme vyprávět: „*Pokud to nevíte, tady v tom místě se dějí úplně neuvěřitelné věci, které lze vidět, pokud se přenesete do trochu jiné reality světa. Mám tu takový speciální přístroj,*“ vytáhneme telefon, ideálně nějaký pořádně zastaralý typ, „*který nám pomůže se do tohoto zvláštního světa přenést. Prosím vás, zavřete oči a natáhněte ruku a až zazní signál, tak budeme přeneseni do tohoto neuvěřitelného světa.*“

Nakonec pustíme nějaké obyčejné vyzvánění či pípání z mobilu. A začneme první aktivitou.

Aktivita 2: Píseň místa – vnímání pestrosti zvuků

Doba trvání: 25 minut

Místo: lze ve třídě i venku

Pomůcky: desky s klipem, tužka, papír, podsedák

Popis aktivity:

Rozdáme žákům desky s klipem, papírem a tužkou (pastelkou). Žák si v okolí najde příjemné místo, kde ho ostatní nebudou nerušit. Na vybraném místě se posadí. Jeho úkolem je zavřít oči a zaposlouchat se do zvuků, které okolní krajina nabízí – pro intenzivnější vjem si může z papíru vytvořit kornout – sluchátko. Zvuky, které slyší, tužkou zakresluje na papír. Cílem není výtvarně ztvárnit zvuky, ale zaznamenat jejich množství a intenzitu.

Následuje reflexe, při které se snažíme vytěžit žákovo porozumění tomu, co je klíčové pro vnímání v dalších aktivitách. To budeme žákům v průběhu minilekce opakovaně připomínat:

- Jaké to pro vás bylo?
- Kolik zvuků jste slyšeli? Které vás překvapily? Které byly nejtišší? Které se vyskytovaly nejčastěji?
- Vnímáte běžně tolik zvuků? Jak to, že jste tolik zvuků slyšeli? Co vám pomohlo je vnímat?
- Když budete chtít příště vnímat přírodu dalšími smysly, co vám pomůže, aby vnímání bylo intenzivnější?

Aktivita 3: Pohlazení přírodou – vnímání hmatem

Doba trvání: 25 minut

Místo: venku

Pomůcky: šátky do dvojic (není nutné, pouze doporučujeme)

Popis aktivity:

Rozdělíme žáky do dvojic, jeden si zaváže oči. Vidoucí žák vede v naprosté tichosti druhého terénem. V určitém místě mu zatuká na rameno, oči necháme stále zavázané a na daný pokyn se věnujeme hmatovému vjemu (kůra stromu, zeď domu, hlína, tráva...). Zadáme úkol tak, aby žáci cíleně objevovali povrchy, které jsou různé svým tvarem, strukturou, hrubostí, vlhkostí apod. Při vhodném počasí si žáci mohou v daném místě zout boty a provést se vzájemně se zavázanými očima po rozličných terénech – les, louka, cesta. Po 10 minutách se žáci vymění.

Následuje reflexe aktivity popsaná v aktivitě 1.

Aktivita 4: Stezka – vizuální vnímání detailu

Doba trvání: 30 minut

Místo: venku

Pomůcky: Kukátka od role toaletního papíru nebo ze stočeného papíru, špejle s vlaječkami (nebo bez nich) – 4 ks na jednoho žáka.

Popis aktivity:

Vybereme určitý úsek v členité přírodě o délce asi 4 metry. Žák má za úkol tento úsek pomalu prozkoumat s pomocí papírové trubičky, a to během 15 minut tak, že leze po všech čtyřech a snaží se hledat zajímavosti a nečekané detaily – „poklady“. Když nějaký nalezne, označí si detail špejlí s praporkem. Následně žáci vytvoří dvojice a vzájemně se provedou jako turisté po krásách své země, vypráví si a pozorují kukátky, co je na zastaveních „naučné stezky“ zajímavého. Ke zkoumání detailu je možné použít místo kukátek i zubařská zrcátka.

Po skončení programu je vhodné udělat krátké sdílení, doptat se na to, co žáci viděli, co je překvapilo.

Aktivita 5: Vůňový koktejl – vnímání čichem

Doba trvání: 15 minut

Místo: venku

Pomůcky: Kelímeček nebo sklenička

Popis aktivity:

Podpořeno Norskem prostřednictvím Norských fondů

Aktivita je vhodná pro pomalý přesun. Žáci si vezmou každý svou skleničku a v terénu nasbírají přírodniny, které jim voní nebo je svou vůní zaujaly. Před zahájením ukážeme žákům, že je potřeba některé přírodniny promnout, aby voněly intenzivněji. Pak s nimi probereme, kde všude hledat vůně a co jim pomůže k tomu, aby je našli. Žáci pak voňavé přírodniny promíchají a vymyslí jim jméno (např. vůně lesa, houbový mix apod.). Na závěr dávají přičichnout ke svým „vůňovým koktejlům“ spolužákům a při tom sdílí, která přírodnina je svou vůní překvapila, u které naopak očekávali, že bude vonět a nevoněla?

Aktivita 6: Báseň o místě

Doba trvání: 15 minut

Místo: venku

Pomůcky: tužka, papír pro pedagoga, zvoneček

Popis aktivity:

Shromáždíme žáky na příjemném místě. Jejich úkolem je zamyslet se nad dojmy z tohoto bloku a prožitku z místa.

Přečtete japonskou přírodní haiku nebo silnou báseň o přírodě, např. od Macua Bašó¹:

*Nevšímán chodci
u vaší chýše stojí
kvetoucí kaštan.*

*Výspy mraků
se třepí a trhají -
Hora a Měsíc.*

*Výspy mraků
se třepí a trhají -
Hora a Měsíc.*

Žáci se potichu, každý sám, rozejdou po prostoru, aby nikdo nebyl rušen. Tam si pohodlně sednou a vzpomínají na to, co prožili v předchozích aktivitách. Zkouší střídavě zapojit všechny smysly, naciťují se na místo a své dojmy zhmotní do dvou slov nebo do výrazu, který zapíší na proužek papíru. Dáme na to žákům 5–10 minut a zazvoníme zvonečkem jako signál k návratu.

¹ Upraveno dle: Cílek Václav, Labyrinty světa anebo o cestách ze zmatků světa do ráje srdce, Albatros, Praha 2014

Podpořeno Norskem prostřednictvím Norských fondů

Poté sebereme proužky papíru a rozdělíme je na hromádky po 5–6. Žáci vytvoří skupinku ke každé hromádce a ze slov vytvoří báseň (může mít volný verš). Báseň lze zadat jako japonské haiku. Pak zástupce každé skupiny zarecituje zapsaná slova.

Pokud nemáme mnoho času, žáci v tichosti jdou za námi, pošeptají nám svoje slova a my je napíšeme na papír. Nakonec slova předneseme jako společnou „báseň“. Zdůrazníme, že byla vytvořena báseň, která kohokoli, kdo ji bude číst, přenesse na toto místo.

Metodická poznámka: Když toto uděláte ve dvou nebo třech městských parcích, ekosystémech nebo obchodech, získáte současně srovnávací studii a slovní banku o místech.

Aktivita 7: Konec aktivit a reflexe minilekce

Doba trvání: 15 minut

Místo: ve třídě i venku

Pomůcky:

Popis aktivity:

Vyzveme žáky, ať zavřou oči, protože pustíme zvuk, který nás zase přenesse do všední reality. Chvilí budeme nahlas štrachat a pak řekneme našťvaně polohlasem: „*Ajaj, ono se to asi rozbilo, nefunguje to. No nic, ono to vlastně nevádí, jak jste sami zažili, tento svět je kouzelný a neuvěřitelný a vůbec nebude vadit, když v něm už zůstaneme a vnímavost si odneseme do všedních životů...*“.

Poté provedeme závěrečnou reflexi. Žáci jsou v kruhu a každý má možnost reagovat:

- Jak jsem se cítil? Jaké pro mě vnímání přírody bylo?
- Co jsem při tom pro sebe objevil? Co jsem viděl zajímavého? Co mě nejvíce zaujalo? Čeho nového jsem si všimnul? Objevil jsem něco, čeho jsem si dosud nevěšimal?
- Co mi pomáhalo při jednotlivých aktivitách vnímat přírodu?
- Jak byste znalosti z tohoto programu využili příště při procházce přírodou nebo městem?

Níže uvádíme další alternativní programy vztahující se k poznávání smysly:

Zrcátka

Vezmeme co největší zrcadlo. Kráčíme s ním různými prostředími – louka, les, natáčíme ho různými směry a zkoumáme pohledy a perspektivy. Žáky můžeme spojit tak, že se chytí jednou rukou za rameno někoho jiného, ten je vede a oni se soustředí na pozorování.

Tisíc barev jehličí

Podpořeno Norskem prostřednictvím Norských fondů

Sesbíráme pod smrky množství hnědých jehliček (nebo lze použít trávu, případně lze koupit černý sezam apod.). Sedneme si, zaměříme se na jejich barvu a vytřídíme je do alespoň 5 skupin od nejsvětější po tmavé. Pak z roztříděných jehlic sestavíme mandalu.

Paletky

Z kartonu či čtvrtky vystříháme paletky a na ně nalepíme oboustrannou lepicí pásku. Žáci se rozběhnou po přírodě, jsou teď umělci, kteří vytvářejí svoji malířskou paletu. Úkolem je z přírodnin vytvořit co nejbarevnější paletu barev tak, že lepí barevné přírodniny na kartonovou paletku.

Můj strom

Zajdeme do lesa. Žáci vytvoří dvojice – jeden má zavázané oči a druhý ho vede k nějakému stromu ve vzdálenosti 30 m. Slepý si ho ohmatá, má na to asi 10 minut. Poté je odveden na start, sundá si šátek a hledá svůj strom.

Příběhy fotografa

Jde o vyprávění příběhu prostřednictvím cílených zastavení. Jeden ze dvojice je fotograf, druhý (foto)aparát. Fotoaparát má zavřené oči. Fotograf vede poslepu aparát a chce zachytit nějaký příběh. Všimá si místa, kterým jde. U zajímavého záběru nasměruje fotoaparát – hlavu toho, co je poslepu, a Źukne mu 2x na rameno. Aparát otevře oči a na pár vteřin prohlédne na místo, kam ho fotograf nasměroval. Udělají takto šest snímků, mohou to být detaily i celkové pohledy. Poté se vymění. Každý pak píše (do deníku) příběh, který jako aparát zachytil.

Fotografovo oko

Žák se v tichosti pohybuje terénem, pozoruje různá místa a snaží se najít nějaký detail, který ho zaujme. Při pozorování používá spojených prstů (palce a ukazováčku) na obou rukách do obdélníku jako rámečku pro pozorování. Detail, který ho zaujme, si žák na památku vyfotí fotoaparátem, mobilem nebo tabletem.

Pozn.: Pokud žáci nemají každý svůj fotoaparát, mobil s fotoaparátem nebo tablet, využijeme pro tuto aktivitu zrcátek – se zrcátkem ve vodorovné poloze procházíme opatrně ve vymezeném prostoru a díváme se na svět z jiné perspektivy.

Společný obraz

Žáci se vypraví na společnou vycházku, případně se samostatně pohybují v určitém prostoru. Naprosto bez mluvení si seberou deset maličkostí, které je cestou zaujaly. Po uplynutí času či po pokynu učitele se sesednou do kruhu, učitel rozdá bílé papíry, které žáci položí do kruhu před sebe. Každý žák bez mluvení vytvoří z donesených materiálů „obraz“. Necháme dostatek času na tvoření i na následnou prohlídku všech obrazů. V další fázi si žáci obrazy vzájemně přetváří. Vzájemně si pokládají otázky: „Mohu si od tebe vzít tuto květinu?“.

Podpořeno Norskem prostřednictvím Norských fondů

Odpověď: „*Můžeš, nemůžeš, dej mi na oplátku...*“, atd. Následuje reflexe tvorby. Materiály zpravidla odneseme s sebou jako památku na tento den.

Malování přírodninami

Žáci dostanou čistou čtvrtku a budou mít za úkol namalovat obraz pouze za použití přírodnin. Následuje výstava prací a společná reflexe.

Průvodce

Žáci pracují ve dvojicích, jeden má zavázané oči a druhý je jeho průvodce. Průvodce představuje místo jinak – nechává druhého žáka sáhnout si na různé zajímavosti, poslouchat, očichat, obejmout, poznávat jinými smysly. Po 10 minutách průvodce přivede provázeného na „start“ a tam se žáci vymění.

Co by minilekci ve výuce mělo předcházet a co by na ní mohlo navazovat

Minilekce stojí samostatně, není tedy nutné, aby jí něco předcházelo. Minilekce se nachází na druhém stupni žebříku MZU (žebřík popsán níže) a její aktivity jsou tedy vhodné v případě, že ve třídě s MZU začínáme. Pokud máte zájem o postupné stoupání po žebříku MZU, doporučujeme další z nabídky minilekcí, a to konkrétně:

Mapování místa pocitovou mapou: Pocitová mapa nabízí zábavný, ale zároveň i užitečný způsob, jak žáky naladit na místo, ve kterém žijí. Žáci nejprve zkoumají ve třídě svůj pocit a pocity ostatních spolužáků ve vztahu k místu nebo k jeho jednotlivým částem. Dále se pozornost žáků přesouvá ze třídy ven, kde žáci zkoumají názory a pocity ostatních členů komunity. Výstupy z aktivit žáci zanášejí do pocitových map, pomocí nichž můžeme poznat různé pohledy na mapované místo. Výstupem je pocitová mapa nebo více pocitových map, které mohou posloužit jako užitečný zdroj informací pro vytvoření vize místa.

Vidět město brýlemi budoucnosti: Minilekce snadným způsobem uvede žáky do zamýšlení se nad městem - jaké město by chtěli, co je pro jejich život ve městě důležité, nebo naopak co by změnili. Na závěr žáci porovnávají své představy se svou reálnou obcí.

Využití místa a komunity při minilekci

Minilekce je určena pro úvod do MZU. Žáci se teprve učí vnímat prostředí kolem sebe jinak, netradičně. Žáci se pohybují ve známých místech v místě, ať už je to bezprostřední okolí školy nebo jiné místo v přírodě, které obec nabízí. K využití komunity při minilekci nedochází, nicméně nabízené následné aktivity již toto využití nabízejí.

Naplnění principů MZU a dosažený stupeň žebříku MZU

Principy:

Učení v místě - Učení se přesouvá mimo třídu, učebnou se stává obec a její okolí.

Učení o místě – Žák se v minilekci dozvídá o tom, kde je les, kde je vlhko, kde je slyšet silnice apod.

Učení skrze místo - Tento princip minilekce nenaplnuje, nicméně je možno využít navazující minilekce, které princip naplňují.

Učení pro místo - Tento princip minilekce nenaplnuje, nicméně je možno využít navazující minilekce, které princip naplňují.

Vztah k místu - Díky vnímání místa si žáci vytvářejí vztah k místu, a to především díky reflexi - co objevili zajímavého, nového, jaké místo se jim líbilo, co se jim naopak nelíbí atd.

Přizpůsobení místní situaci – Učení je přizpůsobeno specifickým místním podmínkám a potřebám - každé místo je jiné a každý ho také může vnímat jinak - poznámku je dobré uvést při reflexi.

Osobní relevance - Učení je pro žáka osobně relevantní - vidí souvislost s vlastním životem - je dobré s žáky mluvit o tom, že vnímání místa, tak jak jsme ho poznávali skrze smysly, může sloužit k tomu, abychom zjistili, která místa jsou pro nás příjemná, zajímavá a chceme je zachovat, která naopak budeme chtít změnit.

Aktivní účast/participace žáků - Tento princip minilekce nenaplnuje, nicméně je možno využít navazující minilekce, které princip naplňují.

Partnerství s komunitou - Tento princip minilekce nenaplnuje, nicméně je možno využít navazující minilekce, které princip naplňují.

Mezioborovost – Učení je mezipředmětové, propojuje český jazyk, výtvarnou výchovu, osobnostní výchovu.

Plnohodnotný nástroj výuky - Učení je plnohodnotným nástrojem vzdělávání žáků, ne něčím navíc, učitel má jasno v tom, co chce žáka prostřednictvím MZU naučit, jak vše zapadá do výuky a jak to zhodnotí.

Spolupráce - Tento princip minilekce nenaplnuje, nicméně je možno využít navazující minilekce, které princip naplňují.

Žebřík místně zakotveného učení (tučně zvýrazněn stupeň minilekce):

1. stupeň

Výukové hodiny upravené tak, aby stávající učební celky zahrnuly místní příklady.

2. stupeň

Výukové hodiny vytvořené tak, aby zahrnovaly přímé zkušenosti s místem (nebo aplikace přímé zkušenosti s místem do již existujících učebních celků.)

3. stupeň

Učební celek vytvořený tak, aby využíval výhody místa a vytvářel partnerství s komunitou.

4. stupeň

STÁTNI FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Podpořeno Norskem prostřednictvím Norských fondů

Integrovaný učební celek MZU se servisním učením a silným partnerstvím komunity.